

Instituut voor Publieke Waarden

Zutphenseweg 37 - 7211 EA - EEFDE

Gedragsproblematiek Dak- en Thuisloze jongeren

Inhoud:

Landelijke oplostafel

Succesfactoren: hoe gaan we goed om met deze doelgroep en waarom zouden we dat doen?

Analyse: wiens probleem is het als iemand niet te helpen is?

Tegenanalyse: doen we recht aan alle betrokken mensen en partijen?

Doelstellingen

Oplossingsrichtingen

Businesscase

Landelijke oplofstafel

Aanleiding

Binnen de groep dak- en thuisloze jongeren is een subgroep van jongeren geïdentificeerd waar intensieve begeleiding of (tijdelijke) zorg een basisvoorwaarde is om het perspectief voor deze jongeren te realiseren. Deze complexe situaties zijn op casusniveau tussen gemeenten, het rijk en het IPW besproken. Deze manier van het delen van inzichten, het leggen van contacten tussen gemeenten en het kunnen werken met korte lijnen naar de uitvoering, zorgde ervoor dat dergelijke complexe situaties een perspectief kregen. In de praktijk waren het namelijk vaak uitzichtloze situaties. Door op deze manier inzichten te delen, samen te werken en korte lijnen met de uitvoering te continueren, wordt voor deze jongeren een eerste aanzet gegeven om hun perspectief te realiseren.

Complexe situaties

Veel van de besproken jongeren hebben meerdere uitdagingen. Naast het niet hebben van een passende woonplek, het gebrek aan inkomen en het hebben van schulden spelen verslaving, geestelijk lijden en/of niet eerder onderkende aandoeningen als autisme e.d. een rol. Het verschaffen van een passende (tijdelijke) woonplek in bijvoorbeeld de intramurale geestelijke gezondheidszorg, was vaak niet de oplossing. Deze jongeren dienden dan vaak ook behandeld te worden voor hun verslaving of hun autisme. De combinatie van deze factoren leidde vaak tot de *entry exit paradox*. Een verslaafde mag niet gebruiken in de kliniek om af te kicken van zijn verslaving. In de geestelijke gezondheidszorg is geen ruimte voor verslaafden, omdat dit een risico is voor de overige bewoners. Het systeem blokkeert met dergelijke goed bedoelde voorwaarden voor deze doelgroep hun toegang tot passende zorg.

Omgekeerd werden situaties ook ten onrechte op basis van vele niet geobjectiveerde aannames complexer ingeschat dan ze waren. Zo worden intelligentietesten in de maatschappelijke opvang soms onder stressvolle situaties afgenomen, waardoor ze geen reëel beeld geven van de werkelijke vermogens van de jongeren. De gevolgen hiervan waren dat jongeren geen passende hulp kregen en hun perspectief (eigen beeld) vaak niet serieus genoeg werden genomen.

Regiobinding

Een ander bijkomend effect van deze subgroep is dat zij - vanwege hun complexe situatie - zich voor gemeenten 'hinderlijk' gedragen. Bijvoorbeeld door zich niet aan de gemeente-, wijk- c.q. gebiedsgrenzen te houden. Sociaal professionals die op en af contact met deze doelgroep hebben, wordt hierdoor handelingsperspectief ontnomen. Dit komt voort uit het feit dat gemeenten dan de zogenaamde troefkaart van de regiobinding trekken. Ondanks dat in de Wmo is geregeld dat regiobinding geen legitiem argument is om

jongeren niet te helpen, wordt dit argument in de praktijk wel vaak gebruikt. En als gemeenten het regiobinding argument niet direct gebruiken, zorgen ze dat de bijzin op het verkrijgen van een perspectief in desbetreffende gemeente niet mogelijk is. Dit gebeurt wanneer de uitstroom naar een passende woning na het verblijf in de maatschappelijke opvang niet leidt tot een urgentie voor een passende woning. Hierdoor ontbreekt er perspectief voor de jongeren op een passende woning. Op die manier wordt indirect het middel regiobinding toch gehandhaafd, terwijl vanuit het perspectief - met al het toegepast realisme - de jongeren een goede basis voor zijn of haar toekomst kan worden geboden.

Handelingsperspectief

De complexe situaties worden in de praktijk opgelost op het moment dat de situatie dusdanig is verslechterd dat er sprake is van een crisissituatie. Onderdelen van het crisispakket kunnen sociaal professionals in een eerder stadium goed helpen om een crisissituatie juist te voorkomen. Niet het integrale crisispakket is dan nodig, maar enkele onderdelen daarvan wel. Te denken valt aan ondersteuning vanuit de geestelijke gezondheidszorg. De bij deze jongeren betrokken sociaal professionals ontbreekt het vanwege het gebrek aan handelingsperspectief ook aan de mogelijkheid om de jongeren een perspectief te bieden. Deze situaties werken als een lap op een rode stier, waarin de vertrouwensrelatie tussen de jongeren en de sociaal professional vaker dan nodig onderdruk komt te staan. Protocollen, werkinstructies hoe om te gaan met dergelijke situaties, helpen sociaal professionals ook niet altijd. Deze protocollen zorgen eerder voor afstand tussen de sociaal professional en de jongeren waardoor het opbouwen van een vertrouwensrelatie een uitdaging is. Het gebrek aan handelingsperspectief maakt het praktisch onmogelijk.

De sociaal professionals die wél hun nek uitsteken om deze jongeren door dik en dun te willen ondersteunen, staan er vaak alleen voor. Zolang er geen crisissituatie is, hoeven ze niet standaard te rekenen op de expertises uit de keten. Terwijl zij een hele scherpe situatieschets hebben en ook een goed onderbouwd plan om het perspectief (soms eerst stabiliteit) van de jongeren te realiseren. De plannen worden gerealiseerd met vallen en opstaan. Vergelijkbaar met het opvoeden van een moeilijke puber. Echter, in de situaties waarin de jongeren zich begeven mogen ze zich niet gedragen als een moeilijke puber. Zij dienen van de een op andere dag te voldoen aan een ideaalbeeld, waaraan ze gezien de omstandigheden en hun achtergrond niet aan kunnen voldoen. De keuze om deze jongeren niet afrekenen op hun (tijdelijke) tekortkomingen en ze als mens (moeilijke pubers) te beschouwen, werkt oplossingsgericht. Uiteraard staat de veiligheid voor henzelf en hun omgeving voorop. Echter is de kans groter dat invulling wordt gegeven aan deze veiligheid als hen passende hulp en ondersteuning wordt geboden, dan wanneer er wordt doorgemodderd.

Samen weten we meer, samen aan de oplostafel

Het op een laagdrempelige manier casuïstiek kunnen bespreken met andere professionals, experts en daar ervaringen en oplossingen met elkaar te delen, werkt. In het project '100% ambitie' binnen het Actieprogramma dak- en thuisloze jongeren heeft dit gezorgd voor Doorbraken op verschillende gebieden:

- Een passende woonplek in een andere gemeente, een woonplek die aansluit bij het perspectief van de jongeren. Oftewel het niet toepassen van de (indirecte) regiobinding;
- Het verkrijgen van geestelijke gezondheidszorg en simultaan afkicken van de verslaving;
- Een passend perspectiefplan om te gaan studeren, door objectief en zonder druk een intelligentietest af te nemen;
- Handelingsperspectief voor sociaal professionals door onderdelen van de crisisaanpak in een eerder stadium voor escalatie beschikbaar te stellen;
- Menselijk handelen, omdat jongeren na het maken van fouten, nogmaals een kans krijgen. Ze worden niet bevestigd in het negatieve zelfbeeld dat de maatschappij hen toch al oplegt;
- Zorgcontinuïteit voor jongeren gerealiseerd in samenwerking tussen verschillende zorgaanbieders.

Succesfactoren

Het succes van de oplostafel zit in het feit dat mensen binnen en buiten de gemeente samenwerken. Samen, zonder belang, oplossingen bedenken vanuit het perspectief van de jongeren. Kennis delen hoe je deze oplossingen kunt realiseren. Maar zeker ook contacten en relaties delen door uitvoerders aan elkaar te koppelen. De voorzittershamer lag bij deze overleggen bij het Instituut voor Publieke Waarden, waardoor zij naast haar expertise ook een onafhankelijke rol kon opnemen. Het voorstel is om opvolging te geven aan deze oplostafel, ook na het einde van het Actieprogramma dak- en thuisloze jongeren. Dit kan vorm krijgen door:

- Het door het ministerie van VWS faciliteren van de landelijke oplostafel;
- Door een onafhankelijke voorzitter en experts aan te laten sluiten;
- De opgedane expertise van de huidige sociaal professionals en ambtenaren te blijven faciliteren om te blijven deelnemen. Zij zorgen daarmee voor de continuïteit;
- Zorgen voor landelijke bekendheid van deze oplostafel, waar sociaal professionals laagdrempelig met hun vragen terecht kunnen;
- Landelijke afspraken tussen gemeenten over het laten varen van de (indirecte) regiobindingvoorwaarde;

- De geleerde lessen (bedachte oplossingen) landelijke delen, waardoor ze tot nieuwe standaarden kunnen leiden;
- Bureaucratievrij geld voor sociaal professionals om oplossingen (voor) te kunnen financieren, zodat de financiering geen vraagstuk is om het perspectief van deze jongeren te realiseren.

Succesfactoren: hoe gaan we goed om met deze doelgroep en waarom zouden we dat doen?

Analyse: wiens probleem is het als iemand niet te helpen is?

De indruk bestaat dat het om jongeren gaat met psychische-, gedrags- en verslavingsproblematiek die niet openstaan voor enige vorm van hulp. De casuïstiek komt niet overeen met deze indruk. Daaruit blijkt dat het gaat om jongeren die langdurig dakloos zijn. Het lukt de betrokken professionals en jongeren zelf niet het perspectief van de jongeren te realiseren. Zaken die hierbij voornamelijk in de weg staan:

- 1. De zelfredzaamheid van de jongeren wordt te laag ingeschat:**
 1. Door foutieve IQ testen uit het verleden;
 2. Door in het verleden gemaakte 'fouten'.

- 2. Cultureel: het moet in één keer goed en er mag niet gefaald worden.** Daardoor worden er:
 1. Zwaardere middelen ingezet dan noodzakelijk. Bijvoorbeeld het toewerken naar beschermd wonen in plaats van zelfstandig wonen met lichte vorm van ambulante begeleiding;
 2. Er wordt onnodig lang gewacht met het realiseren van het perspectief van de jongere, in afwachting van de perfecte oplossing.

- 3. Praktisch: de professionals die het perspectief van de jongeren wél durven te realiseren, lopen tegen barrières op:**
 1. Zij hebben geen handelingsperspectief op het moment dat de jongere ervoor open staat (o.a. huisvesting, inkomen en schulden);
 2. Hebben last van verschil van inzicht tussen de jongeren en de verschillende betrokken partijen waar de professional en de jongeren mee te maken hebben. De professional staat er dan alleen voor. Dit verslechtert de relatie met de jongeren, omdat ze gemaakte beloften niet waar kunnen maken;
 3. Er ontstaat dan verschil van inzicht tussen de jongeren en verschillende betrokken partijen over wat de jongere kan en wil.

- 4. Vanwege het gebrek aan handelingsperspectief:**
 1. Moeten de jongeren het aanbod accepteren en minder ambitieus zijn, zodat er weer handlingsperspectief voor de professionals ontstaat;
 2. Nemen professionals afstand van de jongeren en dwingen hen het aanbod te accepteren door onzekerheid te creëren in hun al kwetsbare situatie ('Je moet hier weg, je kunt hier niet blijven');

3. Hierdoor ontstaan conflicten tussen jongeren en betrokken partijen. Dan wordt het beeld van de jongeren, gebaseerd op het verleden, bevestigd. Dit staat in de weg om oplossingen te realiseren ('Die is niet te begeleiden en niet geschikt voor zelfstandigheid!').
5. Als professionals over alle voorgaande belemmeringen heen kunnen stappen ontstaat er **handelingsverlegenheid om bureaucratievrijgeld in te zetten** uit angst voor represailles van hogerhand of beleid.
6. Betrokken **partijen werken vanuit eigen inzicht c.q. domein** in plaats vanuit één gemeenschappelijke doelstelling of plan.

Tegenanalyse: doen we recht aan alle betrokken mensen en partijen?

Doen we met onze eerste analyse recht aan alle betrokken mensen en partijen in wat we de 'alle moeilijkste' doelgroep noemen? Worden in de eerste analyse alle feiten, omgeving, situatie en omstandigheden van de situatie meegenomen?

- Overwegende dat professionals iedereen, te allen tijde, willen helpen;
- Overwegende dat geen enkele regel moedwillig wordt opgesteld om iemand te benadelen;
- Overwegende dat een beperkt zichtveld ontstaat vanwege een beperkt overzicht;
- Overwegende dat er een interactie ontstaat tussen het gedrag van de burger, het gedrag van de professional en de regels en aanbod in het systeem;
- Dan:
 - Ontstaat vanuit de interactie **machteloosheid** bij de professional en de jongere. De machteloosheid roept de behoefte op aan zelfregie van de jongere. Zelfregie blijkt onmogelijk. Er is enkel nog aandacht voor de zichtbare gevolgen voor de professional en de organisatie en niet voor de oorzaken. Dit roept de behoefte aan zelfbehoud van de professionals en hun organisatie op. Of;
 - Om de burger te kunnen helpen, besluiten organisaties vanuit hun eigen perspectief soms dat er 'lijdensdruk' moet ontstaan bij de jongere waardoor zij een hulpvraag gaan krijgen. Dan laten zij jongeren gecontroleerd afglijden. Als iedereen dat voor ogen heeft dan staat de professional die de jongere wél probeert te helpen alleen. Of;
 - Jongeren worden te laag ingeschat waardoor de relatie met de professional onder druk komt te staan en de jongere verder afglijdt.

Wat er overblijft na de terugtrekkende beweging van het systeem, de **entry exit paradox**, is de absolute bodem van de verzorgingsstaat en daarna wordt deze afgedekt met een glazen plafond:

- De maatschappelijke opvang. Deze wordt gekenmerkt doordat zij geen entry exit paradox lijken te hebben. Behoudens de veiligheid van de jongere en de omgeving.
- Detentie
- Gedwongen opname in GGZ
- TBS
- Uit het zicht verdwijnen (dak- en thuisloos bestaan).
 - Geen identiteitsbewijs, geen zorgverzekering, geen inschrijving in de GBA.
- Eenmaal hier aanbeldt, word je voorzien van een stempel (voor het leven), waardoor je niet meer op kunt klimmen door het glazen plafond.
- Er lijkt geen weg naar boven vanwege **gebrek aan handelingsperspectief** en middelen voor en van de professional. Jongeren hebben alle schijn tegen, er geen weg terug;
- Zolang je wijst naar een ander hoef je de drie vingers die naar jezelf wijzen niet te analyseren;
- Zijn we bereid ons aandeel daarin te onderkennen?

Doelstellingen

Jongeren

Het perspectief van de jongeren staat centraal en niet hun gedragingen, verleden en problemen. Voorzieningen moeten klaarstaan op het moment dat de jongere eraan toe is.

Professionals

De professional staat er als mens niet alleen voor en wordt gefaciliteerd om te kunnen volhouden/vasthouden om het perspectief van de jongeren te realiseren. Ze mogen in hun contact met de jongeren ook echt mens zijn.

Oplossingsrichtingen

- Aansluiten bij het **perspectief van de jongeren zelf** en dat 'radicaal' centraal stellen. Dit met inachtneming van de veiligheid van de jongeren zelf en hun omgeving;
- De focus wordt gelegd op **wat de jongeren wél kunnen**;
- Ze mogen **met een schone lei beginnen**, waarbij het verleden enkel relevant is als dit het realiseren van het perspectief in de wegstaat. Bijvoorbeeld: traumabehandelingen om het verleden te verwerken;
- De oplossingen worden **verwerkt vanuit wat er wettelijk kan en mag** in plaats van vanuit overtuigingen.

De businesscase

Investeren in bestaanszekerheid, bestaande uit:

- Wonen, inkomen en schulden saneren;
- Lichtere vorm van begeleiding;
- Fouten mogen maken en dus zorg en ondersteuning blijven aanbieden.

Leidt tot besparingen op:

- Maatschappelijke opvang;
- Intramurale GGZ;
- TBS;
- Detentie;
- Overige kosten voor de maatschappij veroorzaakt door uit het zicht te verdwijnen. Te denken valt aan vernieling, diefstal e.d.

En:

- Voorkomt verder afglijden van de jongere en verhoogt kwaliteit van leven;
- Het geeft de professional handelingsopties;
- Het voorkomt maatschappelijk leed dat ontstaat voordat iemand terecht komt in TBS of detentie.